

БІБЛІОТЕКА

VITA ANTIQUA

МОРСЬКА ТОРГІВЛЯ
В ПІВНІЧНОМУ
ПРИЧОРНОМОР'І

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ТОВАРИСТВО АРХЕОЛОГІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ

МОЛОДІЖНИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСВІТИ, НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ

**МОРСЬКА ТОРГІВЛЯ
В ПІВНІЧНОМУ
ПРИЧОРНОМОР'І**

Збірка наукових статей

КИЇВ – 2001

KYIV NATIONAL TARAS SHEVCHENKO UNIVERSITY

HISTORICAL DEPARTMENT

SOCIETY OF ARCHAEOLOGY AND ANTHROPOLOGY

YOUTH CENTRE OF DEVELOPMENT OF EDUCATION, SCIENCE AND ARTS

**SEA TRADE
IN NORTH BLACK SEA
REGION**

The collection of scientific articles

KYIV – 2001

КИЕВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО

ИСТОРИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ОБЩЕСТВО АРХЕОЛОГИИ И АНТРОПОЛОГИИ

МОЛОДЕЖНЫЙ ЦЕНТР РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И КУЛЬТУРЫ

МОРСКАЯ ТОРГОВЛЯ В СЕВЕРНОМ ПРИЧЕРНОМОРЬЕ

Сборник научных статей

КИЕВ – 2001

Номер затверджено до друку на засіданні Вченої ради історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д.і.н., проф. Гладких М.І. (головний редактор)
д.і.н., проф. Борисенко В.К.
Булгаков В.В.
Волинська Л.П.
д.і.н., Залізник Л.Л.
Зеленко С.М. (відповідальний секретар)
д.і.н., проф. Крижанівський О.П.
д.і.н., проф. Моця О.П.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

д.і.н. Сухобоков О.В.
д.і.н. Рубель В.А.

Збірку присвячено дослідженню торговельних зв'язків Північного Причорномор'я за часів античності та середньовіччя. Наукові проблеми розробляються на основі вивчення письмових джерел та археологічного матеріалу, серед якого основну увагу приділено стародавній кераміці, зокрема, амфорній тарі.

Для археологів, істориків, студентів і викладачів профільних учбових закладів та всіх, хто цікавиться історичним минулим Південно-Східної Європи.

Засновник «Товариство
Археології та Антропології»

Оригінал-макет виготовлено
у видавничому відділі
Товариства Археології та Антропології

Адреса редакції: Україна, 01030, м. Київ,
вул. Володимирська, 60, ауд. 164
e-mail: arch@history.univ.kiev.ua

Редактор та упорядник збірки **Паршина О.О.**

Редактор англomовних текстів **Релік Д.В.**

Художнє оформлення **Піоро В.І.**

Комп'ютерна верстка **Піоро В.І.**

ISBN 966-95597-3-1

© Товариство Археології та Антропології, 2001
© Колектив авторів, 2001
© Обкладинка Піоро В.І., 2001

ПРЕДИСЛОВИЕ

Собранные в сборнике материалы освещают различные аспекты торговых связей Северного Причерноморья в античную и средневековую эпохи. Большая часть работ посвящена амфорам – основной таре, используемой при морских перевозках.

В научный оборот вводится ряд оригинальных неопубликованных памятников, полученных в результате наземных и подводных исследований. Издается значительный материал по граффити на амфорной таре – малоизученного отдела керамической эпиграфики.

На основе анализа продукции гончарных центров Таврики VIII-X вв. рассматривается местное производство амфорной тары. Ряд дискуссионных вопросов отражен в статьях, посвященных отдельным видам амфор, их датировки, центрам производства и атрибуции амфорных клейм.

Морская тематика затронута в статьях касающихся вопросов навигации в средние века и в публикующихся изображениях кораблей на древних памятниках. Тема будет продолжена в следующих выпусках сборника.

FOREWORD

The articles presented in this collection cover different aspects of trade connections of North Black Sea region in ancient and medieval time. The most of articles are dedicated to amphorae – basic trade packing, used in sea transportation.

A line of original unpublished materials are brought into scientific circulation: the results of ground and submarine excavations. There are published considerable material on graffiti carved on amphorae packing insufficiently known section of ceramic epigraphy.

There are considered local production of amphorae packing based on analysis of pottery centers of Tavrica of VIII-X centuries A.D. The articles consider a number of discussion issues dedicated to separate amphorae types, their dating, production centers and attribution of amphorae brands.

A marine subjects reflected in the articles on navigation matters in middle ages and in published ships pictures on ancient memorials.

The theme will be continued in following issues of the collection.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АДСВ – Античная древность и средние века. Свердловск
АМА – Античный мир и археология
АО – Археологические открытия. Москва
БС – Боспорский сборник
БСП – Българите в Северното Причерноморие
ВВ – Византийский временник
ВДИ – Вестник древней истории
ВМУ – Вестник Московского университета
ВО – Византийские очерки
ГИМ – Государственный исторический музей
ИАИ – Известия на Археологически институт. София
ИАК – Известия Археологической Комиссии
ИБАИ – Известия на Българския Археологически институт. София
ИГАИМК – Известия Государственной академии истории материальной культуры
ИРАИК – Известия Русского археологического института в Константинополе
КНООАВ – Культура населения Ольвии и ее окружи в архаическое время
КСИА – Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института археологии
АН СССР. Москва
КСИИМК – Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории
материальной культуры АН СССР. Москва
МАИЭТ – Материалы по археологии и этнографии Таврии
МИА – Материалы и исследования по археологии СССР. Москва, Ленинград
НМИУ – Национальный музей истории Украины
НЭ – Нумизматика и эпиграфика. Москва
ПХИКМЗ – Переяславль-Хмельницкий историко-культурный музей-заповедник
РА – Российская археология
СА – Советская археология
СГЭ – Сообщения Государственного Эрмитажа
ТГЭ – Труды Государственного Эрмитажа
ХКААМ – Художественная культура и археология античного мира
АА – *Anatolia Antiqua*
Arceion Pontou, Aqunai
BAR IS – *British Archaeological Reports. International Series. Oxford*
VBulg – *Byzantino-Bulgarica*. София.
BSH – *Bulletin de correspondance hellénique*. Paris
BSA – *The Annual of the British School at Athens*
PG – *Patrologia Graeca*
PZ – *Praehistorische Zeitschrift*
RCB – *Recherches sur la Ceramica Byzantine*
SCIV – *Studii si cercetari de istorie veche*

ЗМІСТ

Передмова	5
Лейпунська Н.О. (Київ) Амфори Хіосу та ольвійсько-хіоські торгові відносини (рос.)	6
Каряка О.В. (Київ) Амфори нижньодніпровських городищ IV ст. до н.е.	18
Піоро В.І., Самойленко Л.Г. (Київ) Знахідки давньогрецьких амфор в скіфських курганах Дніпропетровщини (рос.)	26
Уженцев В.Б. (Сімферополь) Про один рідкісний тип середземноморських амфор I ст. н.е. з Калос-Лімена (рос.)	43
Занкін А.Б. (Київ) Колекція графіті на амфорній тарі з розкопок в м. Керчі (рос.)	46
Паршина О.О. (Київ), Тесленко І.Б. (Алушта), Зеленко С.М. (Київ) Гончарні центри Таврики VIII – X ст. (рос.)	52
Зеленко С.М. (Київ) Корабельні аварії IX – XI ст. у Судакській бухті (рос.)	82
Дюженко Т.В. (Севастополь) Середньовічні графіті та клейма з розкопок цитаделі Херсонеса (рос.)	93
Паршина О.О. (Київ) Клеймована візантійська амфора X ст. з Ласпі (рос.)	104
Майко В.В. (Сімферополь) До питання про хронологію деяких типів візантійських амфор Південно-Східного Криму (рос.)	118
Тесленко І.Б. (Алушта) Середньовічні амфорні клейма з розкопок фортеці Алустон (рос.)	123
Волков І.В. (Москва) Про походження двох груп середньовічних клемованих амфор (рос.)	130
Булгаков В.В. (Київ) Візантійські амфорні клейма XI ст. з монограмою імені Константин (рос.)	147
Булгаков В.В. (Київ) Мітки-діпінто візантійських амфор XI ст. (рос.)	153
Зоценко В.М. (Київ) Амфорна тара Києво-Подолу XII – початку XIII ст. (прикладом одного розкопу)	165
Баранов І.А., Майко В.В. (Сімферополь) Комплекс амфор XIII – XIV ст. з Сугдеї (рос.)	198
Волков І.В. (Москва) Трапезундські керамічні клейма з Азова (рос.)	202
Тур В.Г. (Сімферополь) До питання про чорноморське судноплавство у XV – XVI ст. (рос.)	216
Іванов О.В. (Севастополь) Навігаційно-археологічний огляд узбережжя Південно-Західного Криму від мису Херсонес до мису Сарич (рос.)	222
Список скорочень	235

CONTENTS

Foreword.....	5
Leypunskaya N.A. (Kiev) Chios amphorae and trade relations between Olbia and Chios	6
Karyaka O.V. (Kiev) Amphorae of hillforts of Lower Dniپر in the IV c. B.C.....	18
Pioro V.I., Samoilenko L.G. (Kiev) The finds of ancient Greek amphorae in the Scythian barrows in the Dnepropetrovsk region	26
Uzhentsev V.B. (Simferopol) On one rare type of Mediterranean amphorae from Kalos Limen	43
Zankin A.B. (Kiev) The collection of graffiti on amphora packing from excavations in Kerch	46
Parshina E.A. (Kiev), Teslenko I.B. (Alushta), Zelenko S.M. (Kiev) Tavrika pottery centers from VIII-X centuries A.D.....	52
Zelenko S.M. (Kiev) The shipwrecks of 9-11 centuries A.D. in Sudak bay	82
Duzhenko T.V. (Sevastopol) Medieval graffiti and stamps from Chersonesos citadel excavations	93
Parshina E.A. (Kiev) Stamped Byzantine amphora of X c. A.D. from Laspi	104
Majko V.V. (Simferopol) On chronology of some types of byzantine amphorae of South-Eastern Crimea	118
Teslenko I.B. (Alushta) Medieval amphorae stamps from Aluston fortress excavations	123
Volkov I.V. (Moscow) On the provenance of the two groups of stamped medieval amphorae	130
Bulgakov V.V. (Kiev) Byzantine amphorae stamps of XI c. with monogram of name "Konstantin"	147
Bulgakov V.V. (Kiev) Signes-dipinto on Byzantine amphorae of XI century A.D.....	153
Zotsenko V.M. (Kiev) The amphorae of the XII – beginning XIII c. A.D. from Podol in Kyiv	165
Baranov I.A., Majko V.V. (Simferopol) Complex of amphorae of 13-14 centuries A.D. from Sudak	198
Volkov I.V. (Moscow) Trapezund ceramic stamps from Azov	202
Tur V.G. (Simferopol) To a question on the Black Sea navigation in XV - XVI centuries	216
Ivanov A.V. (Sevastopol) Navigation-archaeological review of south-west coast of Crimea from cape Chersonesos to cape Sarych.....	222
Conventional abbreviations	235

ТОВАРИСТВО АРХЕОЛОГІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ

висловлює щирю подяку

- **«Кодак Україна»**
- **«White's Electronics (UK) LTD»**
- **«COUNTERPART»**
- **«DUNA COPY»**
- **«ERNST & YOUNG»**
- **Представництву міжнародної гуманітарної асоціації «Тріумф Серця» та особисто директору Стефану Арпаду Мадьяру**
- **Міському комітету ТСОУ м. Києва**
- **ВАТ «Бровари Молоко»**
- **ВПО «Катран»**
- **ЗАТ «Оптима-інвест»**
- **ТЗОВ «Кліше», м. Львів**
- **СП «Дезинфекційний союз», м. Кіровоград (дезинфекція, дезинсекція, дератизація)**

за сприяння в діяльності та розвитку

Наукове видання

МОРСЬКА ТОРГІВЛЯ В ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І

Збірка наукових статей
(за науковою редакцією *О.О. Паршиної*)

Редактор та упорядник збірки *О.О. Паршина*
Художнє оформлення *В.І. Піоро*
Комп'ютерна верстка *В.І. Піоро*

Підп. до друку 01.06.2001 р. Формат 60x84/8.
Папір офс. Друк офс. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 29,75. Об.-вид. арк. 23,48.
Наклад 300 прим. Замовл. № **031**

Видавництво «Стилос».
04070, Київ-70, Контрактова пл., 7.
Свідоцтво Держкомінформу України (серія ДК № 150 від 16.08.2000 р.)
Надруковано з готових плівок ТОВ «Поліграфічний центр «Фоліант».
04176, Київ-76, вул. Електриків, 26.
Свідоцтво Держкомінформу України (серія ДК № 149 від 16.08.2000 р.)